

Oponentský posudek bakalářské práce

Jana Mareše

Lidská přirozenost a přirozená morálka u Francise Fukuyamy

Práce kolegy J. Mareše formálně zcela splňuje požadavky na bakalářskou práci předloženou na UK ETF. Obsahuje 48 stran textu (6-53), 3 stránky přílohy (charakteristika několika důležitých pojmů) a seznam použité literatury, který zahrnuje zhruba dvacítku titulů, z nichž je třetina v angličtině.

Dobře jsou napsány i patové poznámky (celkem 122), kde však se již ukazuje určitá slabina práce – jednostrannost. Celá polovina všech odkazů je z jediného Fukuyamova díla, byť ústředního pro téma práce.

V pozn. 97 je odkaz na dílo A. Damasia *Descartes' Error*, chybí však údaj o tom, že vyšlo v MF r. 2000 česky.

Grafická úprava textů je pečlivá, počet pravopisných chyb (např. - schoda - str. 27, chyba v přísudku – bytosti byli - str. 35, překlep ve jméně – Humphrey – str. 36, vyšínutí z vazby – str. 41) je příznivě nízký a styl práce je kultivovaný. Stylistickým prohrěškem je zbytečné užívání částice „tak“ (např. 9, 19, 34, 40, 45, 46).

Struktura práce je sympaticky jednoduchá, po úvodu, v němž nás autor seznámí s důvody, proč si vybral právě Fukuyamu a téma lidské přirozenosti (str. 6-10), následuje kapitola o chápání lidské přirozenosti obecně (11-15) a poté hlavní část práce, pojetí lidské přirozenosti u F. Fukuyamy (16-46). Závěr práce (47-53) pak se pokouší naznačit několik aspektů, které by měly podle autora upoutat mnohem větší pozornost teologů a filosofů, neboť o našem lidství vypovídají důležité a je chybou přehlížet je.

Jednoduché a metodicky jasné rozvržení práce, i zřetelné vysvětlení, oč autorovi v té které části práce jde, je třeba ocenit, práce je přehledná a uspořádaná.

K obsahu práce: autor si klade za úkol „představit obsah termínu“ lidská přirozenost a „ukázat na důsledky, které z něj vyplývají pro pojetí přirozené morálky“ (str. 6).

Na začátku svého zkoumání klade otázky, co odlišuje člověka specificky od ostatní přírody, co je přirozenou výbavou člověka a co je nabyto (sociální vliv – str. 14). Jako neuspokojivé zmíní krajní směry pojetí člověka – determinismus a behaviorismus (15) – ale aniž by se pokoušel vyhodnotit jejich silné a slabé stránky přechází k Fukuyamovi.

Podle Fukuyamy se základ lidské přirozenosti projevuje především v normách, které vznikají iracionálně a živelně (17). Přitom je však lidská přirozenost charakteristická schopností spolupráce (reciproční altruismus) a racionalitou (19). Jaký je vztah mezi racionalitou a iracionalitou člověka však zůstává neřešeno.

Schopnost spolupráce, druhý důležitý rys, se zdá být vytvořena jednak potřebou chránit mláďata (22-25), jednak hledáním výhod – spolupracující jsou úspěšnější (27-31). Odbočka k sexualitě a výběru partnerů (25-26) nepřináší k argumentu nic nového.

Na otázku, co je člověk (32nn), se tedy odpoví šalamounsky – není ani dobrý ani zlý (anděl ani ďábel), je bytostí složitou.

Rozvoj inteligence je chápán jako reakce na potřebu rozpoznávat (kdo mi může škodit) – 35n. A s tím souvisí rozvoj jazyka, nástroje komunikace. Schopnost naučit se jazyk je předpokládána jako vrozená vlastnost (s určitou nejistotou - zřejmě! – 39). Co to však znamená pro lidské mravní utváření, zůstává zase mimo obzor.

Konečně dospívá práce k morálce (42). Dozvíme se však pouze, že teorie vzniku morálky na základě racionální kalkulace (je výhodné být pokládán za morálního jedince) je shledána jako nedostatečná (42). Morálka je zřetelně ovlivněna emocionalitou, schopností empatie. Emoce zužují pole výběru řešení, zjednodušují volbu (45) a posilují roli hodnot (metanorem) v našem mravním jednání.

Závěr shrnuje, že lidská přirozenost by měla být chápána jako evolucí vzniklý základ našeho sociálního chování (47). Ohrazuje se proti „určitým představitelům filosofické antropologie“ (48). Odkazy ukazují, že takovým představitelem je E. Coreth. Ten je představitelem zcela specifického směru, totiž spíše konservativní římskokatolické morální teologie, která pracuje stále s pojmem přirozenosti, jakkoli se jeví stále problematičtější (z hlediska antropologie, ale i sociálních struktur lidského života). Značná část současné morální filosofie této charakteristice neodpovídá, což by ukázalo i podrobnější studium okrajově užitých prací W. Pannenberg. Tázat se, kdy vezme onen konservativní typ antropologie vážně antropologické poznatky přírodních věd, je ovšem na místě.

Práce chce napomoci tomu, abychom byli schopni „vidět lidskou přirozenost strukturovanější a dynamičtější“ (47). Její vědomé a chtěné zúžení na jednu stránku, na biologické, evoluční prvky, však této strukturovanosti a dynamice nedostojí. Prakticky pominut byl sociální, získaný aspekt lidské přirozenosti – jen okrajově jsou tu a tam zmíněny jeho prvky (hlavně J. Klimeš v kap. 2.3).

K otázce distance mezi genetickou a kulturní evolucí, která se nutně objeví (49), by bylo dobré říci víc. Například je zajímavý názor K. Lorenze (Takzvané zlo), který právě morálku vidí jako mechanismus k překlenutí této distance – nástroj kompenzace. Střet obou trendů (biologický a kulturní) pak vykládá v jiném svém díle (Osm smrtelných hříchů).

Nepřesná terminologie se objeví na str. 50 – biologické a sociální geny. Buď jde o vlastnosti biologicky zakotvené, tedy geneticky ovlivněné, na jedné straně, a sociálně získané, tedy v zásadě psychicky určené, nikoli genetické, a tudíž snáze změnitelné, na druhé. Nebo jde o geny a tedy biologii v obou případech, i sociální chování může být biologicky založeno (což tato práce dokládá). Mluvit o biologických a sociálních genech je matoucí.

Na str. 50 je zajímavý moment, citát E. Wilsona, že věří v omezení lidské mysli čistě biologickým mechanismem. To je zajímavý moment, materialista E. Wilson vyznává svou víru v působení hmoty, čímž dokládá, že výzkumy o lidské povaze, ani ty biologické, nemají hodnotu jednoznačného důkazu a jsou vždy věci určitého přesvědčení.

Hledání stop přirozené morálky (51) v bibli je věcí rovněž spornou. Lze postulovat cosi jako přirozenou morálku a následně jí přiřazovat různé projevy? Nedoložil autor v práci pouze sklony a možnosti zakotvení morálních mechanismů v biologické oblasti? Přirozená morálka zůstává vágním postulátem, sklon k sociálnímu jednání a empatie ještě nejsou morálkou. Zvláštní pozornosti a vysvětlení si pak zaslouží závěrečná věta na str. 51n, která praví, že „je potřeba ji (naši lidskou přirozenost) dobře poznat a porozumět jejím mechanismům, dříve než ji začneme usměrňovat zvěstí a výzvou Evangelia“.

Je možno mluvit o vlastní přirozenosti, kterou musíme poznat a porozumět jí prvotně, a poté na ni aplikovat evangelium? Je snad evangelium něco, co si lze uložit a aplikovat dle rozvážení jako léčivo či hnojivo?

Nepotřebovala by celá věc jinou formulaci? Možná varování před podceněním daností našeho lidství, před podlehnutím dojmu, že v důsledku nové životní orientace ve víře už na nás neplatí omezení, která na člověka obecně platí? (Není právě toto obsahem např. Pavlových polemik proti spiritualistům?) Chtěl autor opravdu postulovat nejen možnost, ale přímo nutnost jakéhosi nezávislého, přirozeného sebepoznání jako předpokladu pro další rozvoj člověka? Křesťanská perspektiva vnímá možnost sebepoznání naopak až vlivem evangelia, působením Božím na naše lidství. Nejdříve nás usměrní evangelium, potom poznáme, co jsme zač.

Závěrečná charakteristika lidské přirozenosti je popisem, který postuluje určitou charakteristiku lidského chování. Co s tím, k čemu to uschopňuje nebo čemu to brání? Jak je možno tuto charakteristiku ovlivňovat – a co ji ovlivňuje? To jsou otázky, které autor ve své práci nepoložil.


Proto celá práce zůstává na rovině formálně solidního, ale pouze popisného výkladu o některých rysech lidské povahy či přirozenosti. Neklade si většinou ani otázky morální, specificky teologické otázky pak už vůbec, zůstává u několika naznačení a odkazů, což je cudnost vzhledem ke studovanému oboru nemístná.

Čtivost práce je mimo pochybnost, četba však budí očekávání, která zůstávají nenaplněna – o tématech, která jsou ohlášena, se zpravidla dozvíme méně, než úvody naznačují. Postavil-li si autor na začátku své práce úkol „představit obsah termínu“ lidská přirozenost a „ukázat na důsledky, které z něj vyplývají pro pojetí přirozené morálky“, dostal snad první z těchto premis, na důsledky ukázal jen velmi vágně.

Přes řadu výhrad doporučuji práci k obhajobě, při níž bych od autora očekával jednak vysvětlení či přesnější formulaci zmíněných sporných míst, a jednak pokus odpovědět na otázku, k čemu závěry této práce míří – pozitivně i negativně, co je z nich možno odvodit a rozvinout, a proti čemu se naopak bránit nebo ohradit.

Klasifikačně se mi práce jeví jako slabší průměr, snad mezi hodnocením C a D.

V Praze, 20. srpna 2009


Doč. Jindřich Halama